Azərbaycan Qiymətləndiricilər Palatası (AQP)

IVSC 2025 VƏ IFRS STANDARTLARININ TƏTBİQİNƏ DAİR İZAHLAR

Qiymətləndiricilər, maliyyə hesabatı hazırlayan təşkilatlar
və hesabat istifadəçiləri üçün

Maliyyə hesabatlarında torpaq, bina, avadanlıq, investisiya əmlakı, müəssisə payları və qeyri-maddi aktivlərin dəyəri getdikcə daha çox qiymətləndiricinin işinə əsaslanır. Bu işdə iki standart sistemi birlikdə tətbiq olunur: Beynəlxalq Qiymətləndirmə Standartları Şurasının (IVSC) Beynəlxalq Qiymətləndirmə Standartları (IVS) və Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları (MHBS, ingiliscə IFRS). Bu sənəd onların hər birinin nəyi tənzimlədiyini, Azərbaycanda hansı hüquqi çərçivədə tətbiq olunduğunu və birlikdə tətbiq edilərkən nələrə diqqət yetirilməli olduğunu izah edir.

1. Sənədin məqsədi və statusu

1.1. Sənəd Palatanın üzvü olan qiymətləndiricilər, maliyyə hesabatlarını MHBS-ə uyğun tərtib edən təşkilatlar, auditorlar, banklar və qiymətləndirmə hesabatlarının digər istifadəçiləri üçün hazırlanıb.

1.2. Sənəd izah xarakterlidir. O, normativ hüquqi akt deyil, standartların mətnini əvəz etmir və konkret qiymətləndirmə üzrə rəy sayılmır. Bu sənədlə standartın rəsmi mətni arasında fərq olduqda standartın mətni, qanunvericilik ilə fərq olduqda qanunvericilik əsas götürülür.

1.3. Sənəddə aşağıdakı qısaltmalar işlədilir:

- IVS 2025: IVSC-nin 31 yanvar 2025-ci il tarixindən qüvvədə olan Beynəlxalq Qiymətləndirmə Standartları;
- MHBS (IFRS): Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları Şurasının (IASB) qəbul etdiyi Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları; ayrı-ayrı standartlar beynəlxalq nömrələri ilə göstərilir (məsələn, IFRS 13, IAS 16);
- KOS üçün MHBS: Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları;
- İSMUBS (IPSAS): İctimai Sektor üçün Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartları.

1.4. “Ədalətli dəyər” bu sənəddə yalnız IFRS 13 mənasında işlədilir. IVS-in “equitable value” bazası “ekvitabl dəyər” kimi verilir. Bu iki anlayış fərqlidir və qarışdırılmamalıdır (bax: 6.4).

2. İki standart sistemi: hər biri nəyi tənzimləyir

2.1. IVS qiymətləndirmənin necə aparılmasını və rəsmiləşdirilməsini tənzimləyir: qiymətləndiricinin prinsipləri, işin əhatə dairəsi, dəyər bazası, yanaşma və metodlar, məlumatlar, modellər, sənədləşdirmə və hesabat. IVS mühasibat uçotunda nəyin tanınacağını və hansı məbləğdə əks etdiriləcəyini müəyyən etmir.

2.2. MHBS təşkilatın aktiv və öhdəlikləri maliyyə hesabatında hansı ölçmə əsası ilə əks etdirəcəyini müəyyən edir: ilkin dəyər, ədalətli dəyər, istifadə dəyəri, satış xərcləri çıxılmaqla ədalətli dəyər və s. Ədalətli dəyərin anlayışı, ölçülmə qaydası və açıqlamaları IFRS 13-də verilir.

2.3. Maliyyə hesabatlılığı üçün qiymətləndirmədə MHBS nəyin ölçüləcəyinə, IVS isə qiymətləndiricinin bu ölçməni necə aparacağına və sənədləşdirəcəyinə cavab verir. Bu iki sistem bir-birini əvəz etmir, tamamlayır.

2.4. Maliyyə hesabatlarına və oradakı təxminlərə görə təşkilatın rəhbərliyi məsuliyyət daşıyır. Qiymətləndirici öz hesabatındakı dəyər təxmininə və onun əsaslandırılmasına, auditor isə maliyyə hesabatları barədə verdiyi rəyə görə cavabdehdir. Qiymətləndiricinin hesabatı rəhbərliyin qərarı üçün əsasdır, onu əvəz etmir.

2.5. İki sistemin müqayisəsi:

Meyar	IVS 2025	MHBS (IFRS)
Qəbul edən qurum	Beynəlxalq Qiymətləndirmə Standartları Şurası (IVSC)	Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları Şurası (IASB)
Tənzimləmə predmeti	Qiymətləndirmə prosesi və hesabatı	Maliyyə hesabatlarında tanınma, ölçmə və açıqlama
Kimə ünvanlanıb	Qiymətləndiriciyə	Maliyyə hesabatını hazırlayan təşkilata
Əsas dəyər anlayışları	Bazar dəyəri, bazar icarə haqqı, ekvitabl dəyər, investisiya dəyəri, sinerji dəyəri, likvidasiya dəyəri	Ədalətli dəyər (IFRS 13), istifadə dəyəri (IAS 36), xalis satış dəyəri (IAS 2) və digər ölçmə əsasları
Nəticə	Qiymətləndirmə hesabatı	Maliyyə hesabatları və onlara qeydlər
Azərbaycanda tətbiq əsası	Qiymətləndiricinin peşə seçimi, sifarişçinin tələbi, Palatanın metodiki təminatı (bax: 3.2)	“Mühasibat uçotu haqqında” Qanun (bax: 3.6)

3. Azərbaycanda hüquqi çərçivə

3.1. Qiymətləndirmə fəaliyyəti “Qiymətləndirmə fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (08.12.2023, № 1052-VIQ) ilə tənzimlənir. Qanuna görə:

- qiymətləndirici yanaşma və metodları qanunvericiliyə uyğun olaraq müstəqil seçir (11.1.1);
- hesabatda istifadə olunan yanaşma və metodlar, onlardan istifadənin əsaslandırılması (10.2.5), istifadə olunan məlumatların siyahısı və onların əldə olunma mənbələri (10.2.8) göstərilir;
- qiymətləndirmə üzrə yanaşma və metodları Palata təsdiq edir və üzvlərinin informasiya və metodiki təminatını təşkil edir (18.4.2, 18.4.11);
- Palatanın üzvü olmayan şəxslər Azərbaycan Respublikasının ərazisində qiymətləndirmə fəaliyyəti ilə məşğul ola bilməz (18.2);
- qiymətləndirici hesabatın nüsxəsini ən azı 5 il saxlayır (12.1.10).

3.2. Qanun beynəlxalq qiymətləndirmə standartlarına birbaşa istinad etmir. IVS Azərbaycanda qiymətləndiricinin peşə seçimi kimi, sifarişçinin tələbi ilə (banklar, beynəlxalq maliyyə institutları, auditorlar, xarici investorlar) və Palatanın üzvlərinə göstərdiyi metodiki təminat vasitəsilə tətbiq olunur. Hesabatda IVS-ə uyğunluq bəyan edildikdə IVS-in bütün tətbiq olunan tələbləri yerinə yetirilməlidir (bax: 4.6).

3.3. Qanunvericiliyin tələbi ilə IVS arasında ziddiyyət olduqda IVS 100 qanunvericiliyin tələbinin üstün tutulmasını, ziddiyyətin izah edilməsini, sənədləşdirilməsini və hesabatda

göstərilməsini tələb edir (IVS 100, 40.04 və 40.05). Beləliklə, IVS-ə uyğunluq Qanunun tələblərini əvəz etmir: hesabat həm Qanunun 10-cu maddəsinə, həm də IVS 106-ya cavab verməlidir.

3.4. Qanunun 3.2-ci maddəsinə görə "Mühasibat uçotu haqqında" Qanunun tələblərindən irəli gələn aktiv və öhdəliklərin inventarizasiyası zamanı "Qiymətləndirmə fəaliyyəti haqqında" Qanun tətbiq olunmur. Maliyyə hesabatları üçün dəyərin qiymətləndirici tərəfindən sifarişçi üçün müəyyən edilməsi isə Qanunun 1.1.1-ci maddəsindəki "qiymətləndirmə fəaliyyəti" anlayışına uyğun gəlir; bu halda Qanunun hesabata, qiymətləndiricinin müstəqilliyinə və qiymətləndirmənin aparılmasına məhdudiyyətlərə dair tələbləri tətbiq olunur.

3.5. Dövlət mülkiyyətində olan əsas fondlar yenidən qiymətləndirildikdə qiymətləndirmə məcburidir (Qanun, 8.1). Məcburi qiymətləndirməni 3 ildən az olmayan müddətdə Palatanın üzvü olan və ya Palatada akkreditasiyadan keçən qiymətləndirici apara bilər (8.2).

3.6. Mühasibat uçotu "Mühasibat uçotu haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (29.06.2004, № 716-IIQ) ilə tənzimlənir. 2018-ci ildə edilmiş dəyişikliklərlə milli mühasibat uçotu standartlarının əvəzinə MHBS, KOS üçün MHBS və İSMUBS-un tətbiqi müəyyən edilib. Qiymətləndirici üçün əhəmiyyətli müddəalar:

- ictimai əhəmiyyətli qurumlar maliyyə hesabatlarını MHBS-ə uyğun tərtib edir (8.1); bank və xarici bankın yerli filialı da maliyyə hesabatlarını MHBS-ə əsasən tərtib edir ("Banklar haqqında" Qanun, 43.1);
- digər kommersiya təşkilatları Qanunda müəyyən edilmiş meyarlardan asılı olaraq MHBS-i, KOS üçün MHBS-i və ya uçot qaydalarını tətbiq edir; konkret təşkilatın hansı çərçivəni tətbiq etdiyi onun uçot siyasətindən görünür;
- standartların Azərbaycan dilinə tərcüməsini müvafiq icra hakimiyyəti orqanı təşkil edir və tərcümələr rəsmi mətn kimi dərc olunur (4.3.1);
- bu standartlarla ixtisaslaşmış beynəlxalq təşkilatın qəbul etdiyi standartlar arasında ziddiyyət olduqda sonuncular əsas götürülür (4.3-3). Termin və ya tərcümə ilə bağlı şübhə yarandıqda standartın orijinal mətni yoxlanılmalıdır.

4. IVS 2025: quruluş, əsas tələblər və yeniliklər

4.1. IVS 2025 IVSC tərəfindən 2024-cü ilin əvvəlində dərc edilib və 31 yanvar 2025-ci il tarixindən qüvvədədir. Həmin tarixdən standartların mətni IVSC-nin saytında pulsuz yüklənə bilər.

4.2. IVS Lüğətdən, ümumi standartlardan və aktiv standartlarından ibarətdir. Ümumi standartlar bütün qiymətləndirmələrə tətbiq olunur, aktiv standartları isə müvafiq aktiv növünə ümumi standartlarla birlikdə tətbiq edilir:

Standart	Adı	Əsas məzmun
IVS 100	Qiymətləndirmə çərçivəsi	Qiymətləndiricinin prinsipləri: etika, səriştə, uyğunluq, peşəkar şübhəçilik; uyğunluq və kənaraçıxmalar
IVS 101	İşin əhatə dairəsi	Sifarişin şərtlərinin yazılı müəyyən edilməsi və dəyişdirilməsi
IVS 102	Dəyər bazaları	IVS-də müəyyən edilmiş və digər bazalar, dəyər fərziyyələri, fərziyyələr və xüsusi fərziyyələr, əməliyyat xərcləri
IVS 103	Qiymətləndirmə yanaşmaları	Bazar, gəlir və xərc yanaşmaları, metodlar, köhnəlmə

Standart	Adı	Əsas məzmun
IVS 104	Məlumatlar və giriş göstəriciləri	Məlumatın keyfiyyəti, müşahidə edilən məlumatdan maksimum istifadə; ESG amillərinə dair əlavə
IVS 105	Qiymətləndirmə modelləri	Modelin uyğunluğu, yoxlanılması, monitorinqi
IVS 106	Sənədləşdirmə və hesabatvermə	İş sənədləri, hesabatın minimum məzmunu, uyğunluq bəyanatı, qiymətləndirmənin yoxlanılması
IVS 200	Biznes və biznes payları	Müəssisənin, kapitalın və iştirak paylarının qiymətləndirilməsi
IVS 210	Qeyri-maddi aktivlər	Ticarət nişanları, texnologiyalar, müştəri münasibətləri, qudvil
IVS 220	Qeyri-maliyyə öhdəlikləri	Pul ilə deyil, mal, xidmət və ya digər icra ilə yerinə yetirilən öhdəliklər
IVS 230	Ehtiyatlar	Xammal, bitməmiş istehsal, hazır məhsul və mallar
IVS 300	Maşın, avadanlıq və infrastruktur	Maşın və avadanlıq, şəbəkə və digər infrastruktur aktivləri
IVS 400	Daşınmaz əmlak üzərində hüquqlar	Mülkiyyət, icarə və digər hüquqlar; ən səmərəli istifadə
IVS 410	İnkişaf əmlakı	Tikilməkdə olan və ya inkişaf üçün nəzərdə tutulan əmlak
IVS 500	Maliyyə alətləri	Maliyyə alətlərinin qiymətləndirilməsi və nəzarət mühiti

4.3. 2025-ci il redaksiyasında əsas dəyişikliklər:

- Məlumatlar (IVS 104). Məlumat dəqiq (səhvsiz və qərəzsiz), tam, aktual (qiymətləndirmə tarixindəki şəraiti əks etdirən) və şəffaf (mənbəyinə qədər izlənilə bilən) olmalıdır; müşahidə edilən məlumatdan mümkün qədər çox istifadə edilir.
- Modellər (IVS 105). Model mənşəyindən asılı olmayaraq (qiymətləndiricinin öz modeli, mütəxəssisin və ya xidmət təşkilatının modeli) istifadə məqsədinə uyğun olmalıdır. Qiymətləndirici modelin necə işlədiyini başa düşməli, onu yoxlamalı və nəticələrini təhlil etməlidir. Heç bir model, o cümlədən avtomatlaşdırılmış qiymətləndirmə modeli, IVS-ə uyğun qiymətləndirməni təkbaşına yarada bilməz.
- ESG amilləri. Əhəmiyyətli ekoloji, sosial və idarəetmə amillərinin dəyərə təsiri, ölçülə bildiyi və qiymətləndiricinin mülahizəsinə görə ağlabatan olduğu həddə nəzərə alınır (IVS 104, əlavə).
- Sənədləşdirmə və hesabat (IVS 106). Hesabatın minimum məzmunu, iş sənədlərinin saxlanılması və qiymətləndirmənin yoxlanılması üzrə tələblər bir standartda toplanıb.
- Keyfiyyətə nəzarət. Qiymətləndirmə prosesində keyfiyyətə nəzarət, peşəkar mülahizə və peşəkar şübhəçilik tələbləri gücləndirilib; IVS 300 infrastruktur aktivlərini açıq şəkildə əhatə edir.

4.4. IVS 102 altı dəyər bazasını müəyyən edir: bazar dəyəri, bazar icarə haqqı, ekvitabl dəyər, investisiya dəyəri, sinerji dəyəri və likvidasiya dəyəri. IVS digər qurumların müəyyən etdiyi bazaları da, o cümlədən MHBS üzrə ədalətli dəyəri və qanunvericilikdə müəyyən edilmiş ədalətli

dəyəri tanıyır (IVS 102, 20.02, 20.03, A70, A80). Eyni söz müxtəlif qurumlarda fərqli mənada işlədilə bildiyi üçün baza hesabatda mənbəyi ilə göstərilir.

4.5. IVS 102-də dörd dəyər fərziyyəsi var: ən səmərəli istifadə, mövcud istifadə, nizamlı ləğvetmə və məcburi satış. "Məcburi satış" dəyər bazası deyil, dəyər fərziyyəsidir. Əksər dəyər bazaları satıcının satış xərcləri, alıcının alış xərcləri və əməliyyatla bağlı vergilər nəzərə alınmadan müəyyən edilir (IVS 102, 70.01).

4.6. Hesabatda IVS-ə uyğunluq yalnız ümumi standartların, onların əlavələrinin və tətbiq olunan aktiv standartlarının tələbləri yerinə yetirildikdə bəyan edilə bilər (IVS 100, 40.01 və 40.02). Qanunvericiliklə bağlı hallardan başqa kənaraçıxma olduqda qiymətləndirmə IVS-ə uyğun sayılmır (40.06). Uyğunluğa təsir edən məhdudiyyət olduqda hesabatda IVS-ə uyğunluq bəyan edilmir (IVS 106, 30.08).

4.7. IVSC 31 yanvar 2028-ci il tarixindən qüvvəyə minməsi nəzərdə tutulan redaksiyanın layihəsini 2026-cı ilin yanvarında müzakirəyə çıxarıb; müzakirə 30 aprel 2026-cı ilədək davam edib. Layihədə süni intellekt və digər texnoloji alətlərdən istifadəyə dair tələblər (IVS 104, IVS 105) və keyfiyyətə nəzarət üzrə ayrıca standart (IVS 107) təklif olunur. Layihə qüvvədə deyil; qüvvədə olan redaksiya IVS 2025-dir.

4.8. IVS 2025-in Azərbaycan dilində mətni Palatanın nəşrində verilir. Tərcümə ilə bağlı şübhə yarandıqda IVSC-nin ingilis dilində rəsmi mətni əsas götürülür.

5. MHBS: qiymətləndiricinin işinin tələb olunduğu hallar

5.1. IFRS 13-ün qiymətləndirici üçün əsas prinsipləri:

- ədalətli dəyər ölçmə tarixində bazar iştirakçıları arasında nizamlı əməliyyatda aktivin satışından alınacaq və ya öhdəliyin ötürülməsi üçün ödəniləcək qiymətdir (çıxış qiyməti);
- ölçmə təşkilata xas deyil, bazara əsaslanır: bazar iştirakçılarının istifadə edəcəyi fərziyyələr, o cümlədən risk barədə fərziyyələr tətbiq edilir; təşkilatın aktivi saxlamaq və ya öhdəliyi icra etmək niyyəti nəzərə alınmır;
- əməliyyatın əsas bazarda, əsas bazar olmadıqda isə ən əlverişli bazarda baş verdiyi güman edilir;
- qeyri-maliyyə aktivləri üçün bazar iştirakçısı baxımından ən səmərəli istifadə nəzərə alınır;
- bazar, xərc və gəlir yanaşmaları tətbiq oluna bilər; müvafiq müşahidə edilən giriş göstəricilərindən maksimum, müşahidə edilməyənlərdən minimum istifadə edilir;
- giriş göstəriciləri üç səviyyəyə bölünür: 1-ci səviyyə eyni aktiv üzrə aktiv bazarda düzəlişsiz kotirovka, 2-ci səviyyə digər müşahidə edilən göstəricilər, 3-cü səviyyə müşahidə edilməyən göstəricilərdir;
- qiymət əməliyyat xərcləri ilə düzəliş edilmir; yer aktivin xüsusiyyəti olduqda nəqliyyat xərcləri nəzərə alınır.

5.2. IFRS 13 nəyin ədalətli dəyərlə ölçüləcəyini müəyyən etmir: bunu digər standartlar müəyyən edir. IFRS 13 ədalətli dəyərə oxşar, lakin ondan fərqli ölçmələrə, məsələn, istifadə dəyərinə (IAS 36) və xalis satış dəyərinə (IAS 2) tətbiq olunmur.

5.3. Qiymətləndiricinin işinin ən çox tələb olunduğu standartlar:

Standart	Qiymətləndirmə tələb olunan hal	Ölçmə əsası	IVS aktiv standartı
IAS 16 Torpaq, tikili və avadanlıqlar	Yenidən qiymətləndirmə modeli seçildikdə	Ədalətli dəyər	IVS 300, IVS 400
IAS 40 İnvestisiya əmlakı	Ədalətli dəyər modeli; ilkin dəyər modelində ədalətli dəyərin açıqlanması	Ədalətli dəyər	IVS 400, IVS 410
IAS 36 Aktivlərin dəyərsizləşməsi	Dəyərsizləşmə əlaməti olduqda; qudvil üzrə hər il	Bərpa edilə bilən məbləğ: satış xərcləri çıxılmaqla ədalətli dəyər və istifadə dəyərindən böyüyü	IVS 200, 210, 300, 400
IFRS 3 Biznes birləşmələri	Alınma tarixində alınan aktiv və öhdəliklərin müəyyən edilməsi	Ədalətli dəyər; qudvil qalıq məbləğ kimi	IVS 200, 210, 220, 230
IAS 38 Qeyri-maddi aktivlər	Yenidən qiymətləndirmə modeli (yalnız aktiv bazar olduqda); IFRS 3 və IAS 36 çərçivəsində	Ədalətli dəyər	IVS 210
IAS 41 Kənd təsərrüfatı	Bioloji aktivlər; yığım anında kənd təsərrüfatı məhsulu	Satış xərcləri çıxılmaqla ədalətli dəyər	Ümumi standartlar
IFRS 5 Satış üçün saxlanılan uzunmüddətli aktivlər	Aktiv satış üçün saxlanılan kimi təsnif edildikdə	Balans dəyəri ilə satış xərcləri çıxılmaqla ədalətli dəyərdən kiçiyi	Aktivin növünə görə
IFRS 9 Maliyyə alətləri	Ədalətli dəyərlə ölçülən maliyyə aktivləri və öhdəlikləri, o cümlədən kotirovkasız paylar	Ədalətli dəyər	IVS 500, IVS 200

5.4. IAS 16 üzrə yenidən qiymətləndirmə balans dəyərinin hesabat tarixindəki ədalətli dəyərdən əhəmiyyətli fərqlənməməsini təmin edəcək müntəzəmliklə aparılır. Ədalətli dəyəri kəskin dəyişən obyektlər hər il, az dəyişən obyektlər üç və ya beş ildən bir yenidən qiymətləndirilə bilər. Bir obyekt yenidən qiymətləndirildikdə onun aid olduğu bütün sinif yenidən qiymətləndirilir.

5.5. IAS 36 üzrə istifadə dəyəri təşkilata xas göstəricidir: aktivin mövcud vəziyyətində davamlı istifadəsindən və istismar müddətinin sonunda xaric edilməsindən gözlənilən pul axınlarının diskontlaşdırılmış dəyəridir. Öhdəlik götürülməmiş restrukturizasiya və aktivin göstəricilərinin yaxşılaşdırılması ilə bağlı pul axınları nəzərə alınmır, vergidən əvvəlki diskont dərəcəsi tətbiq olunur. İstifadə dəyəri ədalətli dəyər və ya bazar dəyəri deyil; qiymətləndirici onu hesabladıqda bazanı "IAS 36 üzrə istifadə dəyəri" kimi göstərir.

5.6. IASB 2025-ci ilin fevralında KOS üçün MHBS-in üçüncü nəşrini qəbul edib. Nəşr 1 yanvar 2027-ci il və ondan sonra başlayan illik dövrlərə tətbiq olunur və IFRS 13 ilə uzlaşdırılmış yeni 12-ci bölməni ("Ədalətli dəyərin ölçülməsi") əhatə edir. Bununla KOS üçün MHBS tətbiq edən təşkilatların sifariş etdiyi qiymətləndirmələrin əsası IFRS 13-ə daha da yaxınlaşır.

5.7. İSMUBS-da IPSAS 46 "Ölçmə" və IPSAS 45 "Torpaq, tikili və avadanlıqlar" 1 yanvar 2025-ci il tarixindən qüvvədədir. Bu standartlara görə əməliyyat imkanı üçün saxlanılan aktivlər

cari əməliyyat dəyəri (current operational value), maliyyə imkanı üçün saxlanılan aktivlər isə ədalətli dəyərlə ölçülür. Cari əməliyyat dəyəri təşkilatın aktivin qalan xidmət potensialı üçün ölçmə tarixində ödəyəcəyi məbləğdir. Bu fərq dövlət mülkiyyətində olan əsas fondların yenidən qiymətləndirilməsində (Qanun, 8.1) əhəmiyyətlidir: sifarişçi tətbiq etdiyi uçot çərçivəsini və ölçmə əsasını yazılı göstərməlidir.

6. Ədalətli dəyər (IFRS 13) və bazar dəyəri (IVS 102)

6.1. İki anlayış ümumi məntiqə əsaslanır: hər ikisi hipotetik əməliyyatı, məlumatlı və məcbur olmayan tərəfləri və aktivin bazarda lazımi müddət təklif edilməsini nəzərdə tutur, təşkilata və ya konkret alıcıya xas amilləri istisna edir. Aktiv bazarı olan və ən səmərəli istifadəsi mövcud istifadəsi ilə üst-üstə düşən aktivlər üçün iki ölçmə adətən yaxın nəticə verir. Lakin bu, onları eyniləşdirmək üçün əsas deyil.

6.2. Əsas fərqlər:

Meyar	Bazar dəyəri (IVS 102)	Ədalətli dəyər (IFRS 13)
Qiymətin mahiyyəti	Aktiv və ya öhdəliyin mübadilə ediləcəyi təxmini məbləğ	Aktivin satışından alınacaq və ya öhdəliyin ötürülməsi üçün ödəniləcək qiymət (çıxış qiyməti)
Bazar	Qiymətləndirici obyektin xüsusiyyətlərinə görə müəyyən edir	Əsas bazar, olmadıqda ən əlverişli bazar
Qiymətləndirmə obyekti	İşin əhatə dairəsində razılaşdırılır	Uçot vahidi ölçməni tələb edən uçot standartı ilə müəyyən edilir
Böyük paketə görə endirim	İşin şərtlərindən və aktiv standartından asılıdır	Tətbiq edilmir; 1-ci səviyyədə ölçmə kotirovka ilə sayın hasilidir
Öhdəliklər	Qeyri-maliyyə öhdəlikləri IVS 220, maliyyə öhdəlikləri IVS 500 üzrə	Ötürmə qiyməti; təşkilatın öz kredit riski daxil olmaqla icra edilməmə riski nəzərə alınır
Əməliyyat xərcləri	Nəzərə alınmır (IVS 102, 70.01)	Nəzərə alınmır; nəqliyyat xərcləri istisnadır
Açıqlama	IVS 106 üzrə hesabat	Səviyyə üzrə təsnifat; 3-cü səviyyədə əhəmiyyətli giriş göstəriciləri və həssaslıq
Nəticənin adı	Bazar dəyəri	IFRS 13 üzrə ədalətli dəyər

6.3. Bazar dəyəri ilə ədalətli dəyər arasında fərq yarandıqda (məsələn, uçot vahidi, əsas bazar və ya böyük paketə görə endirim səbəbindən) qiymətləndirici hesabatda sifariş edilmiş baza üzrə nəticəni verir və anlayışın mənbəyini göstərir. Sifarişdə ayrıca tələb edilmədikdə uçot məqsədli hesabatda nəticənin “bazar dəyəri” adlandırılması düzgün deyil.

6.4. IFRS 13-ün “fair value” anlayışı Azərbaycan dilində “ədalətli dəyər” kimi işlədilir. IVS-in “equitable value” bazası isə müəyyən edilmiş iki tərəf arasında onların maraqlarını əks etdirən qiymətdir və uçotda tətbiq olunmur. Bu baza IVS-in əvvəlki redaksiyalarında “fair value” adlanırdı və IFRS 13 ilə qarışıqlığın qarşısını almaq üçün adı dəyişdirilib. Ona görə IVS mətnlərində “equitable value” üçün “ekvitabl dəyər” termini işlədilir.

7. Maliyyə hesabatlılığı üçün qiymətləndirmə: qiymətləndiricilər üçün qaydalar

7.1. Sifarişi qəbul edərkən sifarişçidən aşağıdakı məlumat yazılı alınır və işin əhatə dairəsində (IVS 101) göstərilir:

- tətbiq olunan uçot çərçivəsi (MHBS, KOS üçün MHBS, İSMUBS) və standart, məsələn, IAS 16 üzrə yenidən qiymətləndirmə modeli;
- ölçmə əsası: IFRS 13 üzrə ədalətli dəyər, satış xərcləri çıxılmaqla ədalətli dəyər, istifadə dəyəri və s.;
- uçot vahidi: aktiv, aktivlər qrupu, aktivlər sinfi və ya pul vəsaitləri yaradan vahid; torpaq və tikilinin ayrıca göstərilməsinin tələb olunub-olunmaması;
- ölçmə tarixi: hesabat tarixi, alınma tarixi və ya təsnifat tarixi;
- hesabatın auditora təqdim ediləcəyi və maliyyə hesabatlarına qeydlərdə istifadə ediləcəyi;
- təşkilatın təqdim etdiyi məlumat (proqnozlar, icarə müqavilələri, texniki vəziyyət barədə sənədlər) və onun yoxlanılma qaydası.

7.2. Dəyər bazası hesabatda uçot standartındakı adı ilə göstərilir və IVS 102 üzrə digər baza kimi qeyd edilir. Bazanı uçot çərçivəsi müəyyən edir, qiymətləndirici onu öz istəyi ilə dəyişə bilməz. Sifarişçinin göstərdiyi baza uçot standartına uyğun gəlmədikdə qiymətləndirici bunu sifarişçiyə yazılı bildirir.

7.3. Giriş göstəricilərinin mənbəyi, tarixi və əldə edilmə üsulu sənədləşdirilir (IVS 104; Qanun, 10.2.8). Elan qiymətlərindən istifadə edildikdə sövdələşmə düzəlişi əsaslandırılır; Palatanın bazar indekslərindən və düzəliş əmsallarından istifadə edildikdə onların buraxılış tarixi göstərilir. Giriş göstəricilərinin IFRS 13 üzrə səviyyəsini təşkilat müəyyən edir; qiymətləndirici bunun üçün əhəmiyyətli müşahidə edilməyən göstəricilər və onların nəticəyə təsiri (həssaslıq) barədə məlumatı hesabatda verir.

7.4. Hesablama modelləri açıq düsturlu, giriş göstəriciləri ayrılmış formada saxlanılır və auditorun yoxlaması üçün təqdim edilə bilər (IVS 105).

7.5. Xərc yanaşmasında köhnəlmə fiziki, funksional və xarici (iqtisadi) köhnəlmə kimi müəyyən edilir; mühasibat amortizasiyası köhnəlmə deyil. İqtisadi köhnəlmə fiziki və funksional köhnəlmədən sonra çıxılır (IVS 103, A30.15 ilə A30.21 arası). Gəlir gətirən aktivlərdə iqtisadi köhnəlmənin olub-olmaması aktivlərin gətirdiyi gəlir əsasında yoxlanılır.

7.6. Qanunun 16-cı maddəsində müəyyən edilmiş məhdudiyyətlər maliyyə hesabatlılığı üçün qiymətləndirmədə də tətbiq olunur: qiymətləndirici sifarişçinin yaxın qohumu, kreditoru (borclusu) və ya sığortalısı olduqda müqavilə bağlanmır, qiymətləndirmə obyektinə dair müqavilədən kənar öhdəlik və ya nəticəyə görə maddi maraq olduqda qiymətləndirmə aparılmır. Qiymətləndirici həmin təşkilatın maliyyə hesabatlarının auditində auditor qismində iştirak etməməlidir.

7.7. Hesabatda IVS 106-nın 30.06-cı bəndində və Qanunun 10.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan məlumatlardan əlavə, tətbiq olunan uçot standartı və ölçmə əsası, uçot vahidi, ölçmə tarixi, əhəmiyyətli giriş göstəriciləri, ESG amilləri, fərziyyələr və xüsusi fərziyyələr, həssaslıq təhlili və uyğunluq bəyanatı göstərilir.

7.8. Beynəlxalq Audit Standartlarına (BAS 500) görə auditor rəhbərliyin cəlb etdiyi ekspertin işindən sübut kimi istifadə etdikdə onun səriştəsini, imkanlarını və obyektivliyini qiymətləndirir, işini başa düşür və nəticələrinin uyğunluğunu yoxlayır. Qiymətləndirici auditorun sorğularına cavab vermək üçün iş sənədlərini saxlayır (IVS 106, 20.04; Qanun, 12.1.10).

7.9. Təcrübədə ən çox rast gəlinən səhvlər:

- uçot məqsədli hesabatda nəticənin “bazar dəyəri”, “likvid dəyər” və ya “balans dəyəri” adlandırılması;
- “ədalətli dəyər” (IFRS 13) ilə “ekvitabl dəyər”in (IVS) qarışdırılması;
- uçot vahidinin dəqiqləşdirilməməsi, məsələn, təşkilata ayrıca məbləğlər lazım olduğu halda torpaq və tikilinin birlikdə qiymətləndirilməsi;
- ədalətli dəyərdən satış xərclərinin çıxılması: satış xərcləri yalnız standart “satış xərcləri çıxılmaqla ədalətli dəyər” tələb etdikdə ayrıca çıxılır;
- istifadə dəyərinin ədalətli dəyər kimi təqdim edilməsi və ya əksinə;
- təşkilatın xüsusi sinerjilərinin və niyyətlərinin ədalətli dəyərə daxil edilməsi;
- mühasibat amortizasiyasının xərc yanaşmasında köhnəlmə kimi tətbiq edilməsi;
- ölçmə tarixindəki deyil, sonrakı bazar şəraitinin əks etdirilməsi;
- işdə məhdudiyyət və ya kənaraçıxma olduğu halda IVS-ə uyğunluğun bəyan edilməsi;
- inventarizasiyanın qiymətləndirmə ilə eyniləşdirilməsi.

8. Sifarişçilər və hesabat istifadəçiləri üçün tövsiyələr

8.1. Təşkilat qiymətləndirmə sifariş edərkən 7.1-ci bənddə göstərilən məlumatı yazılı təqdim etməli, qiymətləndiricinin Palatanın üzvü olduğunu Palatanın saytındakı reyestrdən yoxlamalıdır (Qanun, 18.2 və 18.4.8).

8.2. Qiymətləndiricinin hesabatı təşkilatın təxmin üzrə məsuliyyətini aradan qaldırmır. Rəhbərlik hesabatdakı əsas fərziyyələri başa düşməli və onların uçot siyasəti ilə uyğunluğunu təsdiq etməlidir.

8.3. Auditorlar hesabatın IVS 106-ya və Qanunun 10-cu maddəsinə uyğunluğunu, bazanın uçot standartına uyğunluğunu və uçot vahidinin düzgün müəyyən edilməsini yoxlaya bilər. Palata üzvlərinin fəaliyyəti ilə bağlı sifarişçilərin və digər şəxslərin müraciətlərinə Qanunla müəyyən edilmiş qaydada baxır (18.4.9).

9. Mənbələr

- IVSC, Beynəlxalq Qiymətləndirmə Standartları: https://www.ivsc.org
- IVSC, 31 yanvar 2028-ci il redaksiyasının layihəsi: https://ivsc.org/wp-content/uploads/2026/01/IVS_effective-31-January-2028-Exposure-Draft-Final.pdf
- IFRS Fondu, IFRS 13: https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ifrs-13-fair-value-measurement
- IFRS Fondu, KOS üçün MHBS-in üçüncü nəşri: https://www.ifrs.org/news-and-events/news/2025/02/iasb-issues-major-update-smes-accounting-standard
- IPSASB, ölçmə layihəsi (IPSAS 46): https://www.ipsasb.org/consultations-projects/measurement
- Qanunların mətni, Azərbaycan Respublikasının Hüquqi Aktların Vahid Elektron Bazası: https://e-qanun.az

10. Sənədin yenilənməsi və müraciət

10.1. Sənəd IVS-in, MHBS-in və qanunvericiliyin dəyişməsi ilə yenilənir. İzahlarla bağlı suallar və təkliflər Palataya rəsmi müraciətlə göndərilir. Palatanın əlaqə məlumatları saytın “Əlaqə” bölməsində verilir.